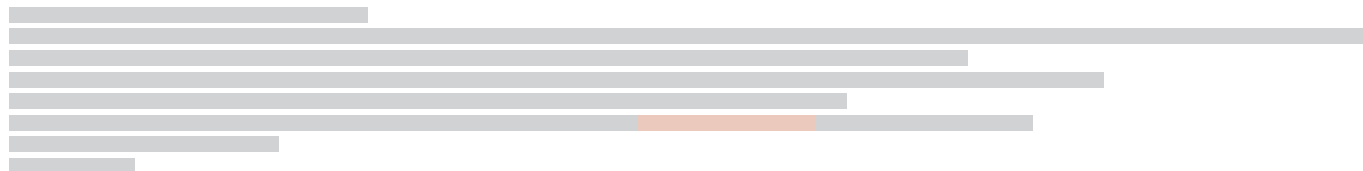

6. A KÖZVETETT KÖLTSÉGEK CSÖKKENTÉSE

6.3. A CSALÁD ÉS A MUNKA ÖSSZEEGYEZTETÉSE – A GYERMEKNEVELÉSI TÁMOGATÁSOK HATÁSAI

KÖLLŐ JÁNOS

BEVEZETÉS

Magyarország azon országok közé tartozik, ahol a nők nagyon kis része vonul ki véglegesen a munkaerőpiacról gyermekszülés után, vagy marad eleve távol a piactól, hogy egész életét a gyermeknevelésnek és a háztartásnak szentelje. A KSH Munkaerő-felmérésének 2008. első negyedévi hullámában megkérdezett, 0–2 éves legkisebb gyermeket nevelő anyáknak csak a 14,5 százaléka nyilatkozott úgy, hogy még soha nem dolgozott. Az arány azonban csak a legfeljebb általános iskolát végzett nőknél számottevő (39 százalék), a képzetebbek között nem több 3,6 százaléknál. A későbbiekben az így nyilatkozó anyák jó része is munkába áll: erre utal, hogy a 35 éves vagy idősebb, kiskorú gyermekükkel együtt élő nők közül már csak 15,3 százalék (képzetlenek), illetve 1,6 százalék (képzettek) állította, hogy sohasem volt állásban. Magyarországon a szülést követő hosszabb-rövidebb kihagyás számít domináns, az iskolázott rétegeknél pedig lényegében kizárólagos stratégiának.

A munkából való kimaradás optimális hosszát a munka és az otthonlét értékének viszonya mozgatja. Az előbbi függ a bértől, a gyermekelhelyezés költségeitől, valamint attól, hogy a szülők hogyan értékelik az intézményi elhelyezés hatását a gyermek kognitív és érzelmi fejlődésére. Az utóbbi függ a gyermektámogatás mértékétől, a háztartási termelés értékétől, a megnövekvő szabadidő hasznától, valamint az otthoni gondoskodáshoz társított hasznosságtól.

A napközbeni elhelyezés költsége a gyermek növekedésével erőteljesen csökken (például azért, mert az óvodai hálózat sokkal sűrűbb, mint a bölcsődei, továbbá a nagyobb gyermekek felügyelete magánalapon is olcsóbban megoldható), valamint az idő előrehaladtával az intézményes és az otthoni felügyeletnek a gyermek fejlődésére gyakorolt hatásai is jelentősen módosulnak, az intézményes nevelés javára. Ez többnyire elegendő ahhoz, hogy elérkezzen egy pont, ahol a munkába való visszatérés már nettó hasznosságnövekedéssel jár. Ha azonban a készpénzes gyermektámogatás bőkezű, a munkába járás és a napközbeni gyermekelhelyezés költségei magasak, vagy a gyermekintézmények rossz minőségűek, ha a háztartási termelés hozamai jelentékenyek, vagy ha a várható bér szintje gyorsan csökken a munkából való kimaradás hosszával, akkor egy ilyen pont csak nagyon későn jön el.

Az otthonlét hosszát befolyásoló tényezők hatnak a termékenységre is, és ezen keresztül hosszabb távon is növelik vagy csökkentik a munkakínálatot. Ha a rendszer nem segíti a gyermeknevelés melletti munkavállalást, az a szülésről

való lemondásra készítheti azokat a nőket, akik nagyra értékelik a szakmai sikert, a munka örömét, a munkával megalapozott önbecsülést és hasznoságtudatot, a saját jövedelemmel elnyert függetlenséget és a munka révén kialakuló társas kapcsolatokat.

Mint közismert, és a későbbiekben részletesebben tárgyaljuk, Magyarországon a gyermekszülés után készpénzes támogatással otthon töltött idő nemzetközi összehasonlításban rendkívül hosszú. Bálint–Köllő (2008) becslése szerint az anyák átlagosan 4,7 évnyi otthonlét után hagyják el a gyermektámogatási rendszert (tgyás, gyed, gyes, gyet), ami az aktív életpályának nagyjából 12 százaléka. A „boríték hátán” úgy számíthatjuk, ha ez az idő csak fele ilyen hosszú lenne, az 2,5–3 százalékpont körüli mértékben emelhetné az aggregált foglalkoztatást. Másféle adatokkal számolva: a 20–49 éves nők körén belül a 0–6 éves gyermeket nevelő és nem nevelő nők foglalkoztatási rátája között 35 százalékpontos eltérést mutatnak a magyar adatok (lásd például Nagy 2009, 87. o.), míg az EU–27-ban ez csak 12,6 százalék, a különbség tehát durván 25 százalékpontos. A 0–6 éves gyermeket nevelő, 20–49 éves nők (feleségek, élettársak, egyedülálló szülők) száma félmillió körüli. Ennek 25 százaléka 125 ezer, ami az aggregált foglalkoztatásnak 3,3 százaléka. Ha figyelembe vesszük, hogy az előrehozott nyugdíjkorhatárnál fiatalabb népesség foglalkoztatási rátáját másfél évtizede nem sikerült növelni, jelenleg a 1998. évi szinten áll, akkor a hosszú otthonléttel járó aggregált foglalkoztatási veszteséget jelentősnek kell tekintenünk.

A rövidebb kihagyás esetén növekedhetne a bérszint is, mert – mint később kitérünk rá – a munkába visszatérő anyák (más tényezők kiszűrése után számított) keresete az otthonlét hosszával arányosan kisebb. Hosszabb távon további foglalkoztatási veszteséget okozhat, ha a munkavállalás és a gyermekszülés konfliktusa alacsonyabb termékenységhez vezet – ez nyitott kérdés, amihez szintén visszatérünk.

AZ OTTHONLÉT KÉSZPÉNZES TÁMOGATÁSA MAGYARORSZÁGON

A fizetett otthonlétet segítő rendszer alapját jelentő gyermekgondozási segélyt (gyes) 1967-ben hozták létre, részben népesedéspolitikai megfontolásokból, részben a tervutasításos rendszer felszámolása nyomán várt munkanélküliség levezetésére. A gyermekgondozási díjat (gyed) 1985-től (a gyermek kétéves koráig terjedően 1986–1987-től) vezették be, a gyermeknevelési támogatást (gyet) 1993-ban – ezekben az esetekben is feltételezhető, hogy egyidejűleg érvényesültek népesedéspolitikai és munkaerő-piaci szempontok. A féléves terhességi-gyermekágyi segély (tgyás) – hosszú időre visszanyúló előzmények után – mai formájában a kilencvenes évek elején jött létre. E rendszerek kialakulásáról lásd *Tárkányi* (2001/2002) minden fontos részletre kiterjedő áttekintését, a közelmúltban érvényes szabályozásról pedig *Blaskó* (2010) tanulmányát. Az elmúlt húsz évben legalább hét, fontos kérdésekben különböző támogatási rezsimet különböztethetünk meg – ezekről az 1. táblázat ad képet. A határköveket a gyet bevezetése (1993), a gyed eltörlése, a gyes jövedelemvizsgálathoz kötése és biztosítási jellegének megszüntetése (1995), a gyes és a gyet alanyi jogúvá válása (1999), a gyed újbóli bevezetése (2000), a gyes melletti teljes idő munkavállalás engedélyezése (2006), a gyes két évre rövidítése (2009), majd három évre hosszabbítása (2010) jelentették.

1. táblázat: A gyed, a gyés és a gyet jogosultsági és igénybevételi feltételei*

Év	Gyed	Gyes	Gyet**	Rezsim
1992	B, 2 év***	B, RM, 3 év	–	1.
1993	B, 2 év	B, RM, 3 év	B, J, RM, 8 év	1.
1994	B, 2 év	B, RM, 3 év	B, J, RM, 8 év	1.
1995	B, 2 év	B, RM, 3 év	B, J, RM, 8 év	1.
1996	–	J, RM, 3 év	B, J, RM, 8 év	2.
1997	–	J, RM, 3 év	B, J, RM, 8 év	2.
1998	–	J, RM, 3 év	B, J, RM, 8 év	2.
1999	–	A, TMO, 3 év	A, RM, 8 év	3.
2000	B, 2 év	A, TMO, 3 év	A, RM, 8 év	4.
2001	B, 2 év	A, TMO, 3 év	A, RM, 8 év	4.
2002	B, 2 év	A, TMO, 3 év	A, RM, 8 év	4.
2003	B, 2 év	A, TMO, 3 év	A, RM, 8 év	4.
2004	B, 2 év	A, TMO, 3 év	A, RM, 8 év	4.
2005	B, 2 év	A, TMO, 3 év	A, RM, 8 év	4.
2006	B, 2 év	A, TM, 3 év	A, TMO, 8 év	5.
2007	B, 2 év	A, TM, 3 év	A, TMO, 8 év	5.
2008	B, 2 év	A, TM, 3 év	A, TMO, 8 év	5.
2009	B, 2 év	A, TM, 2 év****	A, TMO, 8 év	6.
2010	B, 2 év	A, TM, 3 év	A, TMO, 8 év	7.

Magyarázat: Hét, lényegileg más rendszert működtető időszakot határoztunk meg – az utolsó oszlopban ezek sorszámát tüntettük fel. Az igénybevételi adatokat lásd az [Adattárban](#).

B: kvázibiztosítási alapú, előzetes munkaviszonyhoz kötött, keresetarányos, A: alanyi jogú, fix összegű, J: jövedelemhatárhoz kötött, fix összegű, RM: a részmunkaidős foglalkoztatás engedélyezett, TMO: a teljes munkaidős otthoni foglalkoztatás engedélyezett a gyermek másfél éves korától, TM: a teljes munkaidős foglalkoztatás engedélyezett a gyermek egyéves korától.

* A fentiekén kívüli támogatás a tgyás, biztosítási alapú, 168 napig jár, keresetarányos (1996-ig maximum 100 százalék, azóta maximum 70 százalék).

** A gyet a három- és többgyermekeseknek jár.

*** A feltüntetett jogosultsági idők (2 év, 3 év stb.) a gyermek kétéves, hároméves koráig értendők.

A tgyás igénybevétele esetén a további támogatások annak végétől vehetők igénybe.

*** A Bajnai-kormány által bejelentett változás csak 2012-től vált volna effektívvé.

Forrás: Tárkányi (2001/2002), Ignits–Kapitány (2006), Blaskó (2010) és internetes források.

A rendkívül változékonynak tűnő szisztéma azonban valószínűleg még a Bokros-csomag idején sem szűnt meg annak lenni, ami már a kilencvenes évek elején is volt – a fizetett otthonlétet páratlan bőkezűséggel támogató rendszernek –, az ezredforduló után pedig bizonyosan újra a legbőkezűbbé vált. Az OECD (2007) kimutatása szerint 2006-ban valamennyi tagország közül Magyarország költötte a legtöbbet a kisgyermekes szülők otthonlétét támogató készpénzes transferekre, egy-egy megszülető gyermekre vetítve, a kiadást az egy főre jutó GDP százalékában mérve. A magyar kiadási szint akkor az OECD-átlag háromszorosa, az osztrák érték közel duplája, a svéd szint másfélszerese volt. Nálunk volt a legmagasabb a fizetett szülői távollétre fizetett teljes segélyösszeg (*full-time equivalent parental leave*): hetek száma szorozva a kifizetés és az átlagkereset arányával.

A magyar rendszer azonban féloldalas: sok készpénzes és igen kevés természetbeni támogatást nyújt. A háromévesnél fiatalabb gyermekek nagyon kis része jár bölcsődébe (a kelet- és dél-európai, török és mexikói gyermekekhez hasonlóan): 2005–2006-ban a 0–2 éves gyermekeknek átlagosan 7,5 százaléka járt bölcsődébe, miközben az EU–27 átlag 25 százalékos, a Barcelonában kitűzött célérték pedig 33 százalékos volt (Fazekas 2008). A 3–6 éves gyermekek esetében a lemaradás lényegesen kisebb: a gyermekek háromnegyede jár óvodába, ami csak néhány százalékkal maradt el az EU–27 átlagtól, és mintegy 15 százalékponttal a barcelonai célkitűzéstől (uo.).

A gyermektámogatásokat a jogosult szülők (kevés kivétellel: az anyák) döntő része igénybe veszi, és ennek megfelelő képet mutatnak a foglalkoztatási adatok. Míg a női foglalkoztatás szintje csak kevéssel marad el az OECD-átlagtól, az anyáké valamennyi tagország közül Magyarországon a legalacsonyabb. Ezen belül a 0–2 éves gyermeket nevelő anyák foglalkoztatási rátája a fejlett országok közül Magyarországon a legalacsonyabb, a 3–5 éves gyermeket nevelőké pedig a második legalacsonyabb, Szlovákia után.¹ Ugyancsak Magyarországon a legszélesebb a rés a 0–2 éves kisgyermeket, illetve a nagyobb (6–16 éves) gyermeket nevelő anyák foglalkoztatási rátái között.²

Az elmúlt 20 évben több intézkedés is született a „gyermek vagy munka” ellentét oldására: ezek sorába tartozott a részmunkaidős, majd a teljes munkaidős otthoni munkavégzés engedélyezése a gyés és gyet idején, majd a teljes idős munkavállalás a gyés megtartása mellett, és ide sorolható a nagyszülői gyés, a munkavállalás engedélyezése a gyermek egyéves korától kezdve (másfél év helyett), valamint a Start-plusz kártya bevezetése a visszailleszkedés támogatására. Ugyanakkor fennmaradt a munkavégzés tilalma a gyed mellett, és ami alighanem ennél is fontosabb: a Bokros-csomag, majd az első Orbán-kormány intézkedései nyomán megszűnt a gyés és a gyet biztosítási jellege, előzetes munkaviszonyhoz kötése. A munkavállalás és a gyermektámogatások közötti kapcsolat lazítása látványos átalakulással járt: a legfeljebb általános iskolát végzett gyés–gyet-igénybevevők között a korábbi munkaviszonnyal nem rendelkezők aránya a kilencvenes évek közepi alig 10 százalékról egy évtizeddel később 40 százalék fölé – a nyolc osztályt sem végzeteknél pedig 70 százalék fölé – emelkedett (Bálint–Köllő 2008 és KSH munkaerő-felmérése, 2008. I. negyedév).

A második Gyurcsány-kormány és a Bajnai-kormány idején a szabályozás elmozdulni látszott a gyermekvállalás melletti munkavégzés támogatása, illetve ösztönzése felé: lehetővé vált a gyés melletti teljes idős munkavállalás, később a gyés két évre rövidült, és legalábbis megfogalmazódott a bölcsődei hálózat bővítésének terve (részben családi napközik, illetve az óvodai korhatár csökkentése formájában, vö. Reszkető és szerzőtársai 2011).

A második Orbán-kormány eddig meghozott – e sorok írásakor részben még csak tervezett – intézkedései ismét inkább a hosszú, támogatott otthonlétet és a gyermekfelügyelet családon belüli megoldását látszanak segíteni, oly módon, hogy ennek terheit a család nőtagjai viseljék. A gyés ismét 3 évig jár, a nők 40 éves szolgálati idővel életkoruktól függetlenül nyugdíjba mehetnek, hogy nagyszülői teendőket lássanak el, és a kormány kilátásba helyezte a nők részmunkaidős foglalkoztatásának kiemelt támogatását. A férfiak ötnapos fizetett „apai” szabadságát fizetés nélküli szabadsággá tervezik átalakítani, ami szimbolikus, de a preferált családmodellről sokat eláruló gesztus.

1 A volt Csehszlovákiában – nem kis részben a magyar példát követve – a magyarhoz hasonló készpénzes támogatási rendszert hoztak létre. A fent idézett családtámogatási és foglalkoztatási statisztikákban Csehország és Szlovákia adatai közel állnak a magyarhoz.

2 Az OECD-adatok forrása: OECD (2007) PF7.2, PF11.1., LMF2.1. és LMF2.2. ábra.

Ebben a fejezetben csak a munka gyermekszülés miatti megszakítása idején járó, speciális támogatásokról lesz szó, a munkaerő-piaci státustól független, a gyermek jogán járó különféle transzferekről (családi pótlék, nevelési, óvodázási, iskolázási támogatások), a gyermekek után járó adókedvezményekről nem. Ennek gyakorlati és nem elvi okai vannak. A munkavállalástól független transzferek ugyanúgy csökkentik a munkakínálatot, mint a csak inaktívként igénybe vehető támogatások, az adókedvezmények pedig növelhetik és csökkenthetik is – de ezek munkapiaci hatásáról Magyarországon jóformán semmilyen empirikus becslés nem készült. Az egyetlen kivételt Scharle (2007) nemzetközi összehasonlító tanulmánya jelenti, amely a gyermekek után járó készpénzes, illetve természetbeni juttatások hatását vizsgálta a női foglalkoztatásra, és eredményei megerősítik, hogy ez előbbiek csökkentik, az utóbbiak növelik a női munkakínálatot.

AZ OTTHONLÉT IDEJÉRE JÁRÓ GYERMEKTÁMOGATÁSOK FOGLALKOZTATÁSI HATÁSA

Mindenekelőtt szögezzük le, hogy a gyed–gyes–gyet foglalkoztatási hatásáról sem tudunk sokat, a tárgyban csak néhány kutatás folyt, nem függetlenül attól, hogy 1972 óta nem került sor olyan átfogó, célzott adatfelvételre, ami segíthetné a „gyermek vagy munka” dilemma alapos vizsgálatát. Kivételt képeznek a KSH Munkaerő-felmérésének az anyák körében végrehajtott kiegészítő felvételei (Lakatos 1996, Frey 2002), amelyekben a munkavállalási szándékokról és az elhelyezkedés akadályairól kérdezik a gyeden vagy gyesen lévőket. Ezek rendkívül hasznos információk, de nem pótolhatják a tényleges gyermekvállalási és munkavállalási döntések elemzésére alkalmas adatokat. A KSH Munkaerő-felmérés adatain alapulnak Bálint–Köllő (2008), Köllő (2009) 8. fejezete és Szathmáry (2007) tanulmányai, míg Szabó-Morvai (2011) az ilyen célokra sokkal alkalmasabb *Életünk fordulópontjai* című vizsgálat adatait használta.

A Bálint–Köllő (2008) tanulmány azt vizsgálja, milyen tényezők hatottak a gyes–gyed igénybevételenek hosszára 1993–2005-ben, és milyen béreket értek el a piacra visszatérők. A foglalkoztatáspolitikai szempontból említésre méltó eredmények közé tartozik, hogy a szabályozási változások csökkentették az elhelyezkedési arányt. A Bokros-csomag idején belépett anyák átlagos kilépési esélye 25 százalékkal alacsonyabb volt, mint a korábbi igénybevevőké, és a helyzet még tovább romlott az első Orbán-kormány reformjai alatt és után. Ez a „romlás” valószínűleg részben látszólagos: nem csak abból ered, hogy a rendszer ugyanazokat a személyeket hosszabb igénybevételeire ösztönözte 2005-ben, mint 1993-ban, hanem abból is, hogy a támogatásra jogosultak köre a munkapiachoz lazábban kötődő csoportok felé tolódott el. A becslések szerint a munkától való távollét rövidebb, ha a lakásban több család él, ha a településen alacsony a munkanélküliség, ha jók a település közlekedési adottságai, és ha a településen egy vagy több bölcsőde működik. Együtt élő, nem dolgozó felnőtt esetén a gyermek első életévében a gyes–gyed igénybevétele aránya 16 százalékkal alacsonyabb, más hatótényezőket azonosnak tekintve, és a hatás 11-12 százalékos a második és a harmadik évben is. A helyi bölcsőde léte az első évben nem gyakorol szignifikáns hatást az igénybevétele, a másodikban a becsült hatás függ a választott specifikációtól, a gyermek

harmadik életévében viszont a Bálint–Köllő (2008) által használt bölcsőde-sűrűség-mutatók együtthatói markáns negatív hatást jeleznek. Miközben a hatások tényleges mértékéről a rendelkezésre álló zajos adatokra támaszkodva nem sokat lehet mondani, annyi megállapítható, hogy az intézményi ellátottság hiánya – a gyermek cseperedésével növekvő mértékben – visszafogja a kisgyermekes anyák munkavállalását.

Végezetül, a tanulmány 8-10 százalékos kereseti hátrányt talált a gyermek-támogatásról visszatérőknél (átlagosan 3,7 éves kihagyás után), ami szinte pontosan egyenlő azzal az értékkel, amit a modellek az ilyen hosszúságú munkatapasztalat kereseti hozamaként becsülnek. A veszteséget nagyjából napi egyórás többletmunkával lehetne kiegyenlíteni – ennek alapján a kereseti hátrány jelentősnek mondható.

Szathmáry (2007) elemzése szerint az 1998 utáni szabályozási változások fokozatosan növelték a munkába állás valószínűségét, a bölcsődei férőhelyek hiánya azonban nagymértékben csökkentette, különösen az alacsonyabb iskolai végzettségűek esetében.

Köllő (2009) és Szabó-Morvai (2011) a gyed eltörlésének, illetve újbóli bevezetésének következményeit elemezték. A KSH Munkaerő-felmérésének a Bokros-csomag időszakára vonatkozó adatai a magas státusú (a korábbi szabályok szerint gyedre nagy valószínűséggel jogosult) anyák elhelyezkedési ütemének gyorsulására utaltak, de az erre vonatkozó eredmények statisztikailag nem szignifikánsak, legfeljebb 1997-ben beszélhetünk arról, hogy a gyed eltörlése ösztönözte az elhelyezkedést. A magas státusú anyák a gyes lényegesen alacsonyabb összege ellenére is a fizetett otthonlétet választották – a korábbival megegyező arányban –, illetve elhalasztották a gyermekszülést, vagy lemondtak róla (körükben a gyermekszám 2000-ig erőteljesen csökkent, és csak a gyed újbóli bevezetése utáni években tért vissza a korábbi szintre). A gyed *újbóli bevezetése* a gyermek első és második életévében nem hatott az elhelyezkedés valószínűségére, de a harmadik-negyedik évben jelentősen csökkentette azt. Szabó-Morvai (2011) ezt jövedelmi hatásként interpretálja (a viszonylag magas összegű gyed a lejárt utáni évekre is tartalékokat biztosít), de elképzelhető, hogy az adatfelvételben meg nem figyelt, további szülési szándék veti vissza a gyedre jogosultak harmadik-negyedik évi munkavállalási hajlandóságát.

Köllő (2009) adminisztratív adatok felhasználásával vizsgálta, milyen hatást gyakorolt a gyes melletti teljes idős munkavállalás engedélyezése az igénybevétel hosszára, és azt találta, hogy miközben a már dolgozó anyák nagy számban léptek vissza gyesre, és nőtt a gyes mellett elhelyezkedők aránya is, ugyanakkor jelentősen csökkent a gyes elhagyásával elhelyezkedők, és összességében a munkába állás üteme nem gyorsult.

A támogatási rendszerek (például a munkanélküli-segélyezés) kisebb változásai esetében a gyenge jövedelmi hatás megmagyarázhatja, hogy a kutatások miért nem figyelnek meg lényeges növekedést az elhelyezkedés sebességében, de erről aligha lehet szó olyan léptékű változások esetén, mint amilyen a gyed eltörlése és újbóli bevezetése, vagy a legálisan megkereshető havi bér megduplázódása. A foglalkoztatási hatás elmaradása olyan költségek és akadályok meglétére utal, amelyek a munkavállalást elérhetetlenné teszik, vagy erősen csökkentik a belőle származó nettó hasznosságot az alacsony támogatás ellenére, vagy akár támogatás hiányában is.

További kérdés, hogy milyen hatást gyakorol a gyermektámogatási rendszer a foglalkoztatásra hosszú távon, a gyermekvállalás ösztönzésén keresztül. Gábos (2003), Gábos és szerzőtársai (2008) becslései szerint a készpénzes támogatások kimutathatóan növelik a termékenységet Magyarországon, és ezt támasztják alá a gyed 1995. évi megszüntetését követő, már említett történések is (Köllő 2009). Ebből azonban sem az nem következik, hogy Magyarország hatékony pronatalista politikát folytat, sem az, hogy a támogatások növelésével elérhető lenne a reprodukciós szint eléréséhez szükséges gyermekszám. Egyfelől, miközben Magyarország évtizedek óta minden más fejlett országnál többet költ készpénzes gyermektámogatásokra, a termékenységi mutatói – a szintjüket és a dinamikájukat tekintve is – igen kedvezőtlenek: a teljes termékenység már 1980-ban a reprodukciós szint alá süllyedt, majd a rendszerváltás után még tovább zuhant, és 1997 óta nem mozdult ki az 1,25–1,35-os sávból. Másfelől, Gábos és szerzőtársai (2008) becslése alapján úgy számítható: ahhoz, hogy ez a szint pusztán a készpénzes támogatás hatására 1,6-re emelkedjen (ami még mindig nagyon messze esik a reprodukciót biztosító 2 feletti tartománytól), azt meg kellene duplázni, azaz, e célra az OECD-átlag nagyjából hatszorosát kellene költeni.

SZAKPOLITIKAI DILEMMÁK

A magyar társadalompolitikai gondolkodás máig nem lépett ki abból a keretből, ami átváltást – szükségképpen negatív kapcsolatot – tételez fel a termékenység és a női foglalkoztatás között. Harminc évvel ezelőtt még valóban igaz volt, hogy azokban az országokban volt magas a gyermekszám, ahol alacsony volt a női foglalkoztatás, ez a negatív kapcsolat azonban előbb eltűnt, majd pozitívvá alakult: ma a magas szintű női foglalkoztatás jár együtt magas termékenységgel, és viszont (a vonatkozó ábrákat magyarul lásd például Nagy 2009 tanulmányában). Természetesen nem az oksági kapcsolat változott meg – akinek kisgyermek van, ma is nehezebben vállal munkát –, és arról sincs szó, hogy a női foglalkoztatás ösztönzése automatikusan a gyermekszám növekedését vonná maga után, de arról igen, hogy a romló népesedéspolitikai trendeket ott sikerült megfordítani, vagy legalábbis lefékezni, ahol a nők könnyebben tudják összeegyeztetni a gyermekvállalást és a munkát. Ezeknek az országoknak nem kellett még alacsonyabb női foglalkoztatással fizetniük a magasabb termékenységért.

A szemléletbeli korlátok a közvéleményben is megjelennek, ami még akkor is gátat szabna a szakpolitika irányváltásának, ha egyébként maguk a politikusok készen állnának arra. Blaskó (2011) vizsgálatából azonban kiderül, hogy az anyák hosszú idejű otthonmaradását pártoló vélekedések nem annyira mozdíthatatlanok, mint azt az utóbbi két évtized közvélemény-kutatási eredményei sugallják. Ha a kérdést nem általánosságban, hanem különböző (a bölcsőde hozzáférhetőségére, az utazás támogatására, a munkaidő-beosztásra vonatkozó) feltételek függvényében teszik fel, a hároméves otthonmaradáshoz ragaszkodók 36–73 százaléka hajlandó véleményét felülbírálni, és rövidebb otthonmaradási időtartamot is elfogadni.

A napközbeni ellátások hozzáféréseinek javításához a nyitvatartási idő rugalmasabb alakítása mellett (lásd még [2. rész 4. fejezetét](#)) a férőhelyek jelentős

bővítésére is szükség lenne. Utóbbi nagy valószínűséggel megtérülne a munkába álló anyák bére után fizetett adókból és járulékokból (Köllő 2008, 264–265. o.), és hosszabb távon javítanák a költségvetés egyenlegét a hátrányos helyzetű gyermekek javuló iskolázottsága és egészségi állapota nyomán csökkenő szociális és egészségügyi kiadások is. Ennek megvalósítását nem annyira a költségvetés, hanem inkább a kormányzat döntéshozatali mechanizmusai korlátozzák: a bővítés költségei ugyanis más tárcánál – illetve más kormányzati szinten – jelentkezők, mint a hozamai, ami – olajozottan működő egyeztetési eljárások hiányában – már korai szakaszában megállíthatja a bővítésre irányuló szakpolitikai kezdeményezéseket.

HIVATKOZÁSOK

BÁLINT MÓNIKA–KÖLLŐ JÁNOS: (2008): **A gyermeknevelési támogatások munkaerő-piaci hatásai**, Esély, 1. sz. 3–27. o.

BLASKÓ ZSUZSA (2011): **Három évig a gyermek mellett – de nem mindenáron**, Demográfia 54. évf. 1. sz. 23–44. o.

FAZEKAS KÁROLY (2008): The provision of childcare services in Hungary. Megjelent: **The provision of childcare services. A comparative review of 30 European countries**. European Commission's Expert Group on Gender and Employment Issues (EGGE), EU Directorate-General Employment and Social Affairs, Unit G1 'Equality between women and men',

FREY MÁRIA (2002): **A gyermeknevelési támogatásokat igénybe vevő és a családi okból inaktív személyek foglalkoztatásának lehetőségei és akadályai**. Demográfia, 45. évf., 4. sz., 406–438. o.

GÁBOS ANDRÁS (2003) A családtámogatási rendszer termékenységi hatásai – kutatási eredmények magyar adatokon. Megjelent: *Gál Róbert Iván* (szerk.): Apák és fiúk és unokák. Osiris, Budapest, 66–86. o.

GÁBOS ANDRÁS–GÁL RÓBERT IVÁN–KÉZDI GÁBOR (2008): Fertility effects of the pension system and other intergenerational transfers. Megjelent: *Gál Róbert Iván–Iwasaki Ichiro–Széman Zsuzsa* (szerk.): Assessing intergenerational equity. Akadémiai Kiadó, Budapest, 171–186. o.

IGNITS GYÖRGYI–KAPITÁNY BALÁZS (2006): **A családtámogatások alakulása: célok és eszközök**. Demográfia, 49. évf. 4. sz. 383–401. o.

KÖLLŐ JÁNOS (2008): **Foglalkoztatáspolitikai eszközök az oktatási reformok előmozdítására**. Megjelent: *Fazekas Károly–Köllő János–Varga Júlia* (szerk.): Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért. Ecostat, Budapest, 259–273. o.

KÖLLŐ JÁNOS (2009): A pálya szélén. Iskolázatlan munkanélküliek a poszt-szocialista gazdaságban. Osiris, Budapest.

LAKATOS JUDIT (1996): **Visszatérés a munkaerőpiacra a gyermekgondozási idő letelte után**. Statisztikai Szemle, 74. évf. 7. sz.

NAGY BEÁTA (2009): **A munkavállalás és gyermekvállalás paradoxona**. Bevezető gondolatok., Szociológiai Szemle, 3. 81–91. o.

OECD (2007): **Family Database**.

RESZKETŐ PETRA–SCHARLE ÁGOTA–VÁRADI BALÁZS (2011): **A kisgyermek napközbeni ellátásának bővítése: célok, eszköztár és várható társadalmi hatások**. Megjelent: *Nagy Ildikó–Pongrácz Tiborné* (szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők

és férfiak helyzetéről, 2011. Társi– Nemzeti Erőforrás Minisztérium, Budapest, 171-191. o.

SCHARLE ÁGOTA (2007): *The effect of welfare provisions on female labour supply in Central and Eastern Europe*. Journal of Comparative Policy Analysis, 9. 157–174. o.

SZABÓ-MORVAI ÁGNES (2011): Labor market effect of child benefits: The Case of Hungary. Kézirat.

SZATHMÁRY BORBÁLA (2007): Kisgyermekes anyák a munkaerőpiacon. A munkába állás valószínűségét befolyásoló tényezők vizsgálata. Szakdolgozat, Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, mikroökonómia tanszék.

TÁRKÁNYI ÁKOS (2001/2002): *A családdal kapcsolatos jogszabályok Magyarországon 1980–98-ig*, KSH Népeségtudományi Kutatóintézetének kutatási jelentései, 67.